

การศึกษาคณะสงฆ์ของศรีลังกาสมัยอาณาจักรโปโลนนารูวะ Buddhist Monastic Education of Sri Lanka in Polonnaruva Period

พระมหาพจน์ สุวโจ¹ และพระมหาถนอม อานนโท²
Phramaha Phocana Sucavo¹ and Phramaha Thanorm Arnando²

Received : July 13, 2018; Revised : October 5, 2018; Accepted : October 18, 2018

บทคัดย่อ (Abstract)

การศึกษาของคณะสงฆ์ศรีลังกาสมัยอาณาจักรโปโลนนารูวะเกิดจากการปฏิรูปพระพุทธานุศาสนายพระเจ้าปราคัมมาหุมหาราช เดิมนั้นคณะสงฆ์แต่ละนิกายต่างแยกกันปกครองเป็นอิสระ และต่างประพฤติปฏิบัติตามแนวคำสอนของอาจารย์ จึงเกิดความแตกต่างทางวัตรปฏิบัติ เป็นสาเหตุให้พระศาสนาทรุดโทรมเสื่อมถอย ครั้นพระเจ้าปราคัมมาหุมหาราชโปรดให้ปฏิรูปพระศาสนาด้วยการรวมคณะสงฆ์เป็นหนึ่งเดียว ระบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์เกิดประสิทธิภาพอย่างชัดเจน โดยเฉพาะด้านการศึกษาอันถือว่าประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ (Keywords) : การศึกษาสงฆ์, สมัยอาณาจักรโปโลนนารูวะ, आयतนะ

Abstract

Buddhist monastic education of Sri Lanka in Polonnaruva period arises from religious revival of King Prakramabahu, the Great. Previously, many sects of Buddhist monk of Sri Lanka are free from the other, following and practicing to their teachers. Their monastic practice is various forms. As a result, the situation of religion goes to condition of decay and neglect. After religious revival of King Prakramabahu, the Great by uniting Buddhist monks under one roof, the system of Sangha administration is distinctly effective. Specially, the Buddhist monastic education is very visible successful.

Keywords : Monastic Education, Polonnaruva period, Ayatana

¹วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Buriram Buddhist College Mahachulalongkomrajvidyalaya University, Thailand; e-mail : phocana14@hotmail.com

²วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Buriram Buddhist College Mahachulalongkomrajvidyalaya University, Thailand

บทนำ (Introduction)

อาณาจักรโปโพนนารูวะถือกำเนิดเกิดขึ้นจากความเสื่อมถอยของอาณาจักรอนูราชปุระ อันเนื่องมาจากปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติภายในของราชวงศ์สิงหล และอาณาประชาราษฎร์ปฏิเสธการจ่ายภาษี จึงนำไปสู่การก่อกบฏของเหล่าทหารรับจ้างชาวอินเดีย ความอ่อนแอเสื่อมโทรมดังกล่าวเปิดช่องให้ทมิฬโจฬะแห่งอินเดียตอนใต้ ยกทัพเข้ามาบุกรุกยึดครองเกาะลังกาเป็นเวลา 70 ปี ช่วงระยะเวลาดังกล่าวพระพุทธศาสนาถึงความเสื่อมโทรมสูญหาย แม้ต่อมาพระเจ้าวิชัยพาหุผู้เป็นเชื้อพระวงศ์สิงหลจะกอบกู้บ้านเมือง และนิมนต์พระสงฆ์พม่ามาช่วยฟื้นฟูพระศาสนาก็ตาม แต่หาได้ช่วยให้การพระศาสนาดีขึ้น ครั้นพระเจ้าปราคัมมาพม่ามาช่วยฟื้นฟูพระศาสนาแล้ว ได้พิจารณาถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องฟื้นฟูพระศาสนา จึงมีการปฏิรูปคณะสงฆ์และรวมคณะสงฆ์เป็นหนึ่งเดียว นับแต่นั้นมาการศึกษาคณะสงฆ์จึงเริ่มต้นเป็นรูปธรรมชัดเจน แม้การศึกษาคณะสงฆ์สมัยนี้จะเกิดขึ้นเพราะการฟื้นฟูพระศาสนาก็จริง แต่บริบทการศึกษาบางอย่างก็เปลี่ยนแบบมาจากสมัยอาณาจักรอนูราชปุระ โดยเฉพาะการรักษาประเพณีของสถาบันการศึกษาสมัยเก่าเชื่อว่าอายุตนเอง จึงเห็นว่าเบื้องต้นควรเข้าใจราชูปถัมภ์เสียก่อน จากนั้นจึงหันไปศึกษาสืบค้นสถาบันการศึกษาพร้อมวิเคราะห์ระบบการเรียนการสอน สุดท้ายเป็นผลผลิตจากการศึกษา กล่าวคือนักปราชญ์และคัมภีร์อันโดดเด่น

ราชูปถัมภ์ทางพระศาสนา

ช่วงระยะเวลาเจ็ดทศวรรษที่เกาะลังกาถูกรับครอบครองโดยทมิฬโจฬะนั้น แม้จะมีเชื้อพระวงศ์ชาวสิงหลหลายพระองค์พยายามกอบกู้บ้านเมืองและปลดแอกพระศาสนาจากทมิฬคนนอก แต่หาได้สำเร็จแต่อย่างใดไม่ต่างถูกทมิฬโจฬะตีพ่ายและสังหารหมดสิ้น (History of Ceylon, 1960 : 419) พวกทมิฬโจฬะนั้นมิได้ทำลายความรุ่งเรืองของอาณาจักรเท่านั้น แต่สร้างความเสียหายให้แก่พระศาสนาของพระชินสีห์ด้วย ความโหดร้ายของทมิฬโจฬะมีพรรณนาไว้ในคัมภีร์มหาวงศ์ว่า “พระเจ้าโจฬะได้ทำลายสงฆ์สามนิกาย หอประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธปฏิมาทองคำจำนวนมาก อีกทั้งได้ทำลายวิหารทุกแห่งพร้อมยึดสิ่งของดีมีแก่นสารตลอดเกาะลังกาทั้งสิ้น เหมือนพวกยักษ์กลืนกินเหยื่ออันโอชะ” (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 522) นอกจากนี้ยังเกี่ยวเนื่องฆ่าพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก (Rajavaliya, 2014 : 42) สถานการณ์เช่นนี้เป็นเหตุให้พระสงฆ์หนีภัยไปอยู่ประเทศพม่าบ้าง อินเดียตอนใต้บ้าง แม้ภิกษุณีสงฆ์ก็สูญหายสมัยนี้เอง กล่าวได้ว่าหนึ่งศตวรรษภายใต้การกดขี่ข่มเหงของพวกทมิฬโจฬะ มีแต่ความชั่วร้ายครอบงำทุกแห่งหน ความเสียหายใหญ่หลวงคราวนั้นแผ่กระจายออกไปตลอดคามนิคมเขต ผลกระทบเสียหายมากมายกว่าสิ่งอื่นคือพระศาสนา การทำลายโครงสร้างทางศาสนาอันยิ่งใหญ่ ดังเช่นอารามวิหารและปรีเวณะ เป็นผลให้เกิดการแตกแยกทางคณะสงฆ์ครั้งใหญ่ รวมถึงสถาบันการศึกษาของสงฆ์และการศึกษาของบ้านเมืองด้วย ซึ่งสถาบันเหล่านี้เชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของลังกา (Malalasekera, 2011 : 232)

ภาระการกอบกู้บ้านเมืองจึงตกมาอยู่บนพระอังสะของพระเจ้าวิชัยพาหุ ผู้รวบรวมชาวสิงหลออกต่อสู้ยึดครองแผ่นดินบ้านเกิดคืนจากทมิฬโจฬะ สาเหตุที่พระองค์สามารถขับไล่ทมิฬโจฬะออกจากเกาะลังกานั้น มาจากความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวสิงหล อันเนื่องมาจากเชื้อพระวงศ์ส่วนใหญ่ที่ขัดแย้งกันเองถูกทมิฬโจฬะสังหารสิ้นแล้ว จึงเป็นเหตุให้พระองค์สามารถหลอมรวมความเป็นหนึ่งเดียวได้ง่าย อีกส่วนหนึ่งมาจากความอ่อนแอของทมิฬโจฬะเอง กล่าวคืออาณาจักรโจฬะทางอินเดียสมัยนั้นต้องทำสงครามกับอาณาจักรจาลุกยะตะวันออก จนต่อมาพ่ายแพ้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรจาลุกยะตะวันออก ทมิฬโจฬะบนเกาะลังกาจึงหมดกำลังสนับสนุน เปิดช่องให้พระเจ้าวิชัยพาหุเข้าบุกรุกโจมตีได้โดยง่าย (History of Ceylon, 1960 : 426-427) เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักฐานในคัมภีร์มหาวงศ์ยืนยันว่าขณะนั้นกษัตริย์โจฬะหาได้ตกเป็นเมืองของอาณาจักรใดไม่ ยิ่งทรงพลาญภาพด้านความยิ่งใหญ่เกรียงไกรทางกองทัพอยู่ ได้ทำสงครามกับพระเจ้าวิชัยพาหุหลายต่อหลายครั้งก่อนที่จะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในที่สุด (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 535-540) ประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่าเรื่องราวเช่นนี้จะเป็นการเสริมเดชานุภาพของพระเจ้าวิชัยพาหุเป็นแน่ ผู้แต่งคงปรารถนาให้ผู้อ่านทราบถึงความยิ่งใหญ่ของบุรพกษัตริย์ ผู้กอบกู้บ้านเมืองเฉกเช่นกษัตริย์พระองค์นี้ก็เป็นได้

ครั้งขึ้นครองราชย์เหนืออาณาจักรโปโพนนารูระเรียบร้อยแล้ว ทรงทราบว่าพระสงฆ์บนเกาะลังกาไม่สามารถประกอบพิธีกรรมอุปสมบทได้ จึงส่งราชทูตไปขอพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกจากอาณาจักรพุกาม เพื่อมาประกอบพิธีอุปสมบทกรรม (พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต ภาค 1, 2553 : 547-548) เหตุเพราะพระองค์ไม่สามารถหาพระสงฆ์ผู้ทรงศีลาจารวัตรบนเกาะลังกาได้ (Phrasangharaja Tewaraksitachai Phurthera, 2016 : 69) ส่วนจารึกเวโลยก์การ์ระบุว่าพระเจ้าวิชัยพาหุให้นิมนต์พระสงฆ์มาจากอาณาจักรพม่าเพื่อชำระสามนิกายบนเกาะลังกา (Panabokke, 1993 : 144) นอกจากนั้น การมาของพระสงฆ์จากอาณาจักรพุกามได้นำคัมภีร์สำคัญมาด้วย ประเด็นนี้ปรณวิตานะแสดงความเห็นว่าพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากอาณาจักรพุกามนั้นมีใช้ใครอื่น แต่เป็นพระสงฆ์ชาวลังกาที่หลบหนีภัยสงครามไปพุกามนั่นเอง บางทีอาจเป็นพระสงฆ์ชั้นศิษย์ก็เป็นได้ (History of Ceylon, 1960 : 564) ผู้เขียนเห็นด้วยเพราะหลักฐานชี้ว่าครั้งพระเจ้าวิชัยพาหุฟื้นฟูพระพุทธศาสนาแล้ว พระสงฆ์เหล่านั้นแยกกันเป็นสามนิกายเหมือนเดิม ไม่ทำสังฆกรรมร่วมกัน หากเป็นพระสงฆ์พุกามจริงแล้วน่าจะเป็นนิกายเดียวเป็นแน่

ครั้งประกอบพิธีอุปสมบทกรรมแล้ว เพื่อให้สถานที่ที่มีจำนวนเพียงพอกับพระสงฆ์หมู่ใหญ่พระเจ้าวิชัยพาหุจึงโปรดให้สร้างวัดใหม่และบูรณปฏิสังขรณ์วัดเก่าจำนวนมาก แล้วมอบถวายพระสงฆ์ทั้งสามนิกาย บรรดาอารามวิหารที่พระองค์โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์นั้น ได้แก่ ภูปารามแห่งเมืองมหาคามะ ต้นพระศรีมหาโพธิ์แห่งเมืองอนูราชปุระ ชัมพูโกลวิหารแห่งเมืองนาคทีปะ คิริกัณทกะวิหารแห่งตรินโคมาลี ชัมพูโกลเถณะแห่งเมืองดัมบุลละ มัณฑลคิริวิหารแห่งเมืองโมนราคะละ จันทคิริวิหารแห่งตีสสมหารามะ บัณชวาปีวิหารแห่งเหฎฐิโปละ เควนครวิหารแห่งเดวินูวะระ มิหังคะวิหารแห่งมลายเทสะ กาสคัลลวิหารแห่งรันนะ เวลคามวิหารแห่งตรินโคมาลี และอูรุเวลวิหารแห่งโมนราคะละ นอกจากนั้น ที่ดินอันเป็นของคณะสงฆ์แต่เดิมก็โปรดให้มอบถวายคืนเป็นสิทธิแก่

คณะสงฆ์สัน พร้อมทั้งข้าพระโยมสงฆ์ที่ดูแลวัด เพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษาอารามวิหารให้รุ่งเรืองมั่นคง เถกเช่นสมัยอนูราชปุระ (History of Ceylon, 1960 : 430) แต่คล้อยหลังพระองค์ไม่ถึงหนึ่ง ทศวรรษการพระศาสนาที่ทรุดโทรมเสื่อมถอย เมื่อพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการคัดเลือกกษัตริย์ ขึ้นครองราชย์เหนือเกาะลังกา เป็นเหตุให้เจ้าชายวิกรมพาหุไม่ทรงพอพระทัยได้ยกทัพเข้าโจมตีเมือง หลวงแล้วขึ้นครองราชย์พร้อมทำลายศาสนา (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 562-563)

ผู้เขียนมองว่าประเด็นที่น่าจะเป็นเรื่องการเมืองมากกว่าการศาสนา การประณามพระเจ้า วิกรมพาหุว่าเป็นผู้ทำลายคณะสงฆ์ น่าจะเป็นเพราะพระองค์สังกัดราชวงศ์กาลิงคะซึ่งเป็นคนนอก มากกว่า หากศึกษาวิเคราะห์จะเห็นว่าสมัยไปไพนนารุวะยุคต้นนั้น ราชวงศ์ที่ทรงอำนาจทาง การเมืองมี 3 สาย กล่าว คือ 1) ราชวงศ์สิงหลซึ่งมีพระเจ้าวิชัยพาหุเป็นหลัก 2) ราชวงศ์ปัทมยะซึ่ง ต้นวงศ์คือพระนางสิลาวดีผู้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าวิชัยพาหุ และ 3) ราชวงศ์กาลิงคะซึ่งต้นวงศ์ คือพระนางติโลกสุนทรผู้เป็นอัครมเหสีอีกพระองค์ของพระเจ้าวิชัยพาหุ (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 543-544) หากถือตามโบราณราชประเพณีการครองราชย์ของกษัตริย์ ศรีลังกามักส่งต่อจากบิดาสู่บุตรหรือจากพี่ชายสู่น้องชาย กรณีพระสงฆ์และเหล่าขุนนางกษัตริย์ สมบัติ ให้เจ้าชายวิกรมพาหุผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 1 และแต่งตั้งเจ้าชายมานาภระพระราช นัดดาผู้สังกัดราชวงศ์ปัทมยะให้เป็นพระอุปราชนั้น น่าจะทำให้เจ้าชายวิกรมพาหุผู้เป็นพระราช โอรสของพระเจ้าวิชัยพาหุไม่พอพระทัย จึงเป็นเหตุให้ยกทัพเข้าแย่งชิงรัชสมบัติ ส่วนการยึดศาสน สมบัตินั้น อาจเป็นเพราะทรงเห็นว่าพระสงฆ์สมัยนั้นมีทรัพย์สินมรดกจำนวนมาก พระองค์ต้องการจะ ลดบทบาทของพระสงฆ์จึงทำการยึดครองเสีย

ตลอดระยะเวลาสี่ทศวรรษนับจากพระเจ้าวิกรมพาหุถึงพระเจ้าปรามกรมพาหุที่ 1 เกาะ ลังกาประสบกับความยุ่งยากวุ่นวาย เพราะแต่ละราชวงศ์ต่างทำสงครามแย่งชิงความเป็นใหญ่ไม่จบ สิ้น ภาวการณ์เช่นนี้เป็นผลให้บ้านเมืองทรุดโทรมเสื่อมถอย และเป็นเหตุให้พระสงฆ์ต่างพากันแสดง คำสอนนอกธรรมนอกวินัย เพื่อบริหารการปฏิบัติธรรม ครองชีวิตตามอำเภอใจ ด้วยเห็นเหตุการณ์ ความเสื่อมโทรมของพระศาสนาดังกล่าว เจ้าชายปรามกรมจึงทรงตั้งความปรารถนาว่า “บัดนี้ เรา ควรครอบครองเอกเศวตฉัตรเหนือเกาะลังกา อารามพระพุทธรูปศาสนาของพระชินสีห์ให้ถูกต้อง ให้ชาว ประชาเห็นชอบโดยเร็ว” (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 51) ต่อมาครั้งนั้นขึ้น เสวยราชย์แล้วทรงเห็นว่าความเสื่อมถอยของพระสงฆ์เช่นนี้ ย่อมสามารถทำให้ศาสนาของพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทัน 5,000 ปี จึงแต่งตั้งให้พระกัสสปมหาเถระ “ผู้แก่ล้าทรูปร่างจำพระไตรปิฎก รอบรู้พระวินัย ผู้รุ่งโรจน์เป็นเอกในแถวสงฆ์สมานสามัคคี มีชื่อเสียง” พร้อมทั้งมอบหมายพระญาณ ปาลเถระแห่งเมืองอนูราชปุระ พระโมคคัลลานเถระ พระนาคินทปัลลียเถระ และพระนันทเถระแห่ง เสลันทรายตนะผู้อยู่อาศัยในแคว้นโรหณะ ให้ช่วยเหลือชำระอธิกรณ์สงฆ์และฟื้นฟูการพระศาสนา (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 217-218)

คัมภีร์นิกายสังครหะบรรยายวิธีการชำระอธิกรณ์สงฆ์ครั้งนั้นว่า “พระองค์ (พระเจ้า ปรามกรมพาหุ) ได้เสด็จเข้าไปปรึกษาพระสงฆ์แห่งสำนักมหาวิทยาลัย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์แห่ง

สำนักกฤษุมพรคีรีเป็นต้นเป็นประธาน พระองค์ผู้ศรัทธาต่อพระรัตนตรัยและกอบด้วยคุณธรรมอันมาก ดังเช่น ความมั่นคง ความซื่อสัตย์ เป็นต้น ได้แจ้งความปรารถนาแห่งพระองค์แก่พระสงฆ์ทั้งปวงทราบ จากนั้นโปรดให้ส่งชาวแก่พระนอกรีตหลายร้อยรูป ผู้ประพฤติดีศีลผิดธรรม หมายถึงพระสงฆ์สามสำนัก ได้แก่ ธรรมรุจิ สาคลิกะ และไวตุลยะ เพราะความประพฤติของพระสงฆ์เหล่านี้สร้างความเสียหายแก่พระศาสนา จึงรับสั่งให้พระสงฆ์เหล่านั้นรวมตัวกันในอาคารขนาดใหญ่ แล้วมอบให้คณะสงฆ์สอบสวนตลอดคืนแล้วขับออกจากพระศาสนา ให้ทำการชำระพระศาสนาและให้ประสานสามนิกายเป็นหนึ่งเดียว (Phrasangharaja Tewaraksitachai Phurthera, 2016 : 72-73) กล่าวกันว่าการชำระอภิศงฆ์และรวมนิกายเป็นหนึ่งเดียวครั้งนี้ยิ่งใหญ่ยิ่งใหญ่นักเสมือนยกขุนเขาสิเนรุ (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 219) และถือว่าเป็นเหตุการณ์อันยิ่งใหญ่แห่งประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา เพราะทำให้สิ้นสุดความแตกแยกและความบาดหมางทางนิกาย ซึ่งรัดรั้งผูกติดภายในคณะสงฆ์เป็นเวลามากกว่าพันปี (Gunawardana, 1979 : 314)

จากนั้นพระองค์โปรดให้ออกกฎหมายควบคุมพระสงฆ์เรียกว่ากติกาวัตร เพื่อให้พระสงฆ์ประพฤติดีงามตามพระธรรมวินัย ซึ่งสามารถสรุปย่อความดังนี้ “การบรรพชาอุปสมบทควรมีการตรวจสอบคุณสมบัติอย่างละเอียด ครั้นผ่านการบวชแล้วอุปัชฌาย์และอาจารย์ควรกวาดขันสัทธวิหริกและอันเตวาสิกอย่างเคร่งครัด ด้วยการสั่งสอนตามหลักแห่งพระธรรมวินัย กล่าวคือทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระ โดยใช้หลักสูตรที่เหมาะสมต่อสมณวิสัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสงเคราะห์ศรัทธาสาธุชนและบำเพ็ญประโยชน์แก่ตน แม้เข้าสู่เกราภวะก็สามารถดำรงความเป็นปราชญ์สงเคราะห์หมู่คณะได้ และสัทธบตอนท้าวว่าหากพระภิกษุสามเณรรูปใดไม่ประพฤติตามกติกาวัตรนี้ควรมีการตักเตือนเป็นเบื้องต้นสามหน หากยังประพฤติตนดื้อดึงไม่เชื่อฟังให้ลงโทษด้วยการอุกฤษฏ์หนึ่งเดือน และหากประพฤติเสียหายไม่ยอมฟังใครก็ให้ขับไล่ออกจากหมู่คณะเสีย (Ratnapala, 2517 : 127-135) ตรงนี้มองเห็นว่าการรวมคณะสงฆ์เป็นหนึ่งเดียวเหมือนกษัตริย์สมัยอดีตยอมหวังผลได้ยากนัก เพราะไม่ช้านานคณะสงฆ์ก็แยกตนเป็นอิสระอีกครั้งหนึ่ง แต่ครั้งออกกติกาวัตรควบคุมอีกชั้นย่อมทำให้คณะสงฆ์ไม่สามารถแยกตัวเป็นอิสระได้อีกต่อไป การตรากติกาวัตรครั้งนี้จึงกลายเป็นต้นแบบของกติกาวัตรสมัยต่อมา

นอกจากนั้น พระเจ้าปราคัมพาทูยังเห็นความสำคัญของอารามวิหารเพื่อให้เพียงพอต่อคณะสงฆ์ จึงโปรดให้สร้างเสนาสนะอีกเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์ว่า “ทรงให้สร้างมหาวิหารเซตวันเสมือนเซตวันมหาวิหารสมัยพุทธกาล โปรดให้สร้างปราสาท 3 ชั้น 8 หลัง แล้วมอบถวายพระเถระผู้ใหญ่แห่งอายตนะทั้งแปด ถัดมาโปรดให้สร้างมหาปราสาทปูด้วยห้องพื้นทองคำเพื่อสารีบุตรมหาเถระ โปรดให้สร้างปราสาทยาว 8 ชั้น 9 หลัง เพื่อเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์แห่งปิริเวณะ 75 แห่ง จากนั้นโปรดให้สร้างโรงไฟ วัจกุฎี ศาลาแสดงธรรม และโปรดให้สร้างมหาพัทธสีมา 12 ชั้น ประกอบด้วยห้องเป็นจำนวนมาก ” (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 220-226) หลักฐานเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่าพระเจ้าปราคัมพาทูมิใช่ได้พระเดชกล่าวคือออกกฎหมายควบคุมพฤติกรรมพระสงฆ์เท่านั้น แต่ยังคงแสดงพระคุณด้วยการสร้างที่อยู่

พร้อมอุปถัมภ์บำรุงทุกอย่าง ด้วยเหตุนี้บทบาทของพระองค์จึงเสมอพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียประเทศ (EZ, vol.II, 1994 : 268)

กำเนิดและพัฒนาการของอายตนะ

คำว่า “อายตนะ” บ่งถึงอารามวิหารหรือสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ มีไวพจน์หรือความหมายคล้ายคลึงกันอีกหลายศัพท์ เช่น มุหะ มุละ อายตนะ อายตนะ มุหุ-อายตนะ และมุลาตนะ ส่วนศัพท์ว่า “สมุหะ” ซึ่งหมายถึงหมู่คณะบางครั้งก็บ่งถึงความหมายอันเดียวกัน (Gunawardana, 1979 : 283) กล่าวตามหลักฐานอายตนะส่วนใหญ่เกิดมีขึ้นสมัยอาณาจักรอนุราชปุระในฐานะเป็นสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์รูปแบบหนึ่ง ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาจนกลายมาเป็นศูนย์กลางการศึกษาอันแพร่หลายสมัยอาณาจักรโปโพนนารูวะ (Dhammavisuddhi, 2015: 56) ความโดดเด่นของอายตนะสมัยนี้ส่งผลต่อความเป็นไปของการพระศาสนาและความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง อายตนะเหล่านี้ล้วนได้รับการดูแลป้องกันพร้อมยอมรับนับถือจากสถาบันกษัตริย์และอาณาประชาราษฎร์ชาวลังกา (Gunawardana, 1979 : 282) นอกจากนี้ อายตนะเหล่านี้ยังถือว่าเป็นศูนย์กลางการศึกษาคณะสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพ ผลสำเร็จของระบบการศึกษาเห็นได้จากเกิดมีพระสงฆ์นักปราชญ์จำนวนมากพากันผลิตตำรา ทั้งที่เป็นภาษาสิงหล ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต

สำหรับอายตนะที่สืบทอดมาจนถึงสมัยอาณาจักรโปโพนนารูวะมี 8 แห่ง ได้แก่ 1) คลตุรุมุละ (ภาษาบาลีเรียกว่าเสลันตรายตนะ-มุละ) 2) อุตุรุมุละ (ภาษาบาลีเรียกว่าอุตตรมุละ) 3) วิลคัมมุละ (ภาษาบาลีเรียกว่าสโรคามะมุละ) 4) มหาเนตปามุละ (ภาษาบาลีเรียกว่ามหนตตปาสาทะมุละ) 5) ปัญจปิริเวณมุละ (ภาษาบาลีเรียกว่าปัสสมหุมุละ) 6) กปาลมุละ (ภาษาบาลีเรียกว่ากัปปุรมุละ) 7) เสนาปติมุละ (ภาษาบาลีเรียกว่าเสนาปติมุละ) และ 8) วหตุมุละ (ภาษาบาลีเรียกว่าวาทิปกะ) (Adikari, 2006 : 73-91)

เบื้องต้นเห็นควรกล่าวถึงสำนักคลตุรุมุละก่อน สถาบันแห่งนี้เกิดขึ้นสมัยอาณาจักรอนุราชปุระตอนปลาย โดยพระเจ้ามานวัมมะ (พ.ศ.1227-1261) หลักฐานไม่ระบุชัดเจนว่าพระองค์โปรดให้สร้างสำนักแห่งนี้เพราะเหตุใด สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระราชประเพณีในการสร้างอารามวิหารของกษัตริย์ และน่าจะได้รับราชูปถัมภ์เรื่อยมาจนกระทั่งอาณาจักรอนุราชปุระล่มสลายเพราะการบุกรุกทำลายของทมิฬโจหะ ครั้นล่วงเข้าสู่สมัยอาณาจักรโปโพนนารูวะสำนักแห่งนี้จะย้ายภัยสงครามมาอยู่ทางแคว้นโรหณะแดนใต้ เพราะหลักฐานซึ่งบอกว่าสมัยพระเจ้าวิกรมพาหุขึ้นครองราชย์เหนือเกาะลังกานั้น พระสงฆ์ส่วนใหญ่พากันย้ายไปอาศัยสำนักแห่งนี้ซึ่งอยู่บริเวณแคว้นโรหณะ (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 562-563) อีกแห่งหนึ่งระบุว่ามีอายุปฏิรูปพระศาสนาพร้อมรวมคณะสงฆ์เป็นหนึ่งเดียวนั้น พระเจ้าปราคกรมพาหุได้นิมนต์พระนันทเถระแห่งสำนักนี้เข้าร่วมช่วยเหลือภารกิจครั้งนี้ด้วย (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 217-218) ส่วนพระมหาเถระผู้สังกัดสำนักแห่งนี้ นอกจากพระนันทเถระดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏมีพระสีลเถระ พระเมธังกรเถระ และพระเมตเตรายเถระ (Adikari, 2006 : 75)

ส่วนสำนักอตุรุมุละก็มีกำเนิดเช่นเดียวกับสำนักคตุรุมุละ กล่าวคือสร้างโดยพระเจ้ามานวมมะ (พ.ศ.1227-1261) พระองค์ได้ถวายพระบรมราชูทิศแก่สำนักนี้ เพื่อสนับสนุนการพระศาสนาให้รุ่งเรืองสถาพร นอกจากนั้น พระอนุชาของพระองค์ได้ออกผนวชและต่อมาเป็นเจ้าของสำนักแห่งนี้ หลักฐานระบุว่าสำนักนี้เป็นผู้ทำหน้าที่รักษาพระเขี้ยวแก้วและบาตรของพระพุทธเจ้า ครั้นอาณาจักรอนุราชปุระล่มสลายเพราะการบุกรุกยึดครองของทมิฬโจฬะ สำนักแห่งนี้ได้ย้ายมาอยู่อาณาจักรโปโพนนารูวะ สมัยนี้พระเถระผู้เป็นเจ้าของสำนักชื่อว่าโมคคัลลานเถระ เพราะความทรงปรารถนาของพระเถระจึงได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งราชครู พระโมคคัลลานเถระนั้นเป็นพระเถระอีกรูปหนึ่ง ซึ่งได้รับอาราธนาให้ช่วยเหลือฟื้นฟูพระศาสนาสมัยพระเจ้าปราคัมมาพาทุมหาราช ส่วนการทำหน้าที่อารักขาพระเขี้ยวแก้วและบาตรของพระพุทธเจ้าก็ยังคงเป็นประเพณีเดิมนอกจากนั้น เจ้าสำนักแห่งนี้ยังทำหน้าที่อัญเชิญพระเขี้ยวแก้วเข้าพิธีแห่แห่นทุกปี (Panabokke, 1993 : 180)

ต่อมาเป็นสำนักวิลคัมมุละซึ่งเกิดขึ้นโดยพระเจ้ากาวณดิสสะ ผู้ปกครองอาณาจักรโรหณะแดนใต้ ซึ่งสมัยนั้นกษัตริย์ทมิฬพระนามว่าพระเจ้าเอฬาระ เป็นผู้ปกครองอาณาจักรอนุราชปุระ (พ.ศ.338-382) แต่หากพิจารณาหลักฐานเกี่ยวกับสถานที่ตั้งย่อมเป็นเชื่อถือได้ยากนัก เพราะสำนักแห่งนี้ระบุว่าตั้งอยู่ที่เสรุวิลละเขตตรินโคมาลี ซึ่งห่างจากเมืองหลวงค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามสำนักแห่งนี้มาเป็นที่รู้จักแพร่หลายสมัยอาณาจักรโปโพนนารูวะในฐานะเป็นสถานที่อยู่ของพระสงฆ์ นักปราชญ์ ตัวอย่างเช่น พระเถระนามอุโฆษชื่อว่าโมคคัลลานะ พระนาคินทปัลลิตเถระ พระสาหิตยวิลคัมมุละ (Phrasangharaja Tewaraksitachai Phurthera, 2016 : 79) พระมหาสถวีระผู้แต่งคัมภีร์สิงหลโพธิวงสะก็อ้างว่าสังกัดสำนักแห่งนี้ (Gunawardana, 1979 : 307) เพราะความเป็นปราชญ์พระมหาสถวีระรูปนี้จึงได้รับการยอมรับจากพระมหากษัตริย์ตลอดจนข้าราชการบริพาร นักวิชาการบางท่านจึงสันนิษฐานว่าสำนักแห่งนี้ น่าจะเกิดขึ้นสมัยพระเจ้าปราคัมมาพาทุมหาราช เพราะพระเถระรูปนี้มีชีวิตสมัยกษัตริย์พระองค์นี้ (Gunawardana, 1979 : 304)

ส่วนสำนักปัญจปิริเวณมุละปรากฏเห็นเป็นหลักฐานครั้งแรกสมัยอาณาจักรโปโพนนารูวะ กล่าวคือคราวเมื่อเจ้าชายปราคัมมาพาทุเสด็จหนีออกจากพระราชวัง พระเจ้ากิตติสิริเมฆะผู้เป็นพระบิดาได้รับสั่งขุนนางและนิมนต์พระอภัยเถระผู้เป็นสมภารแห่งปัญจปิริเวณมุละ ให้เดินทางไปเกลี้ยกล่อมเจ้าชายให้กลับพระราชวัง (Phramahanamathera and Kanapundit, 2010 : 41-42) สันนิษฐานว่าพระเถระรูปนี้น่าจะเป็นที่เคารพของพระเจ้ากิตติสิริเมฆะผู้ปกครองแคว้นมายาระภูวะ และสำนักแห่งนี้ น่าจะเกิดขึ้นสมัยอาณาจักรโปโพนนารูวะนี้เอง หลักฐานสุดท้ายกล่าวถึงสำนักแห่งนี้คือการอุปสมบทพิธีแก่คณะสงฆ์สมัญญอาณาจักรโกฏฏเฐ โดยพระมังคลเถระแห่งปัญจมุลปิริเวณะ ได้เข้าร่วมพิธีกรรมครั้งนี้ด้วย (Raman Somna Wong : 66) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นสมัยพระเจ้าภูวเนกพาหุที่ 6 (พ.ศ.2012-2020) หากเป็นเช่นนั้นสันนิษฐานว่าสำนักแห่งนี้ น่าจะเกิดขึ้นสมัยอาณาจักรโปโพนนารูวะและมีพัฒนาการเรื่อยมา ก่อนที่จะทรงอิทธิพลในสมัยอาณาจักรโกฏฏเฐ เพราะได้รับนิมนต์เป็นตัวแทนประกอบพิธีอุปสมบทแก่พระสงฆ์ตามคำร้องขอของพระเจ้าธรรมเจดีย์แห่งอาณาจักรมอญ

สำหรับสำนักपालมุละเกิดขึ้นสมัยพระเจ้าทาสีปติสสะที่ 1 (พ.ศ.1128-1193) หลักฐานระบุว่าพระราชนัดดาของกษัตริย์พระองค์นี้ ครั้นออกผนวชแล้วได้พำนักที่สำนักแห่งนี้ คัมภีร์มหาวงศ์ระบุว่าสำนักแห่งนี้ได้รับการอุปถัมภ์เรื่อยมาจากกษัตริย์และเหล่าเสนาบดี ยกตัวอย่างเช่นเสนาบดีชาวทมิฬสมัยพระเจ้าอัครโพธิ์ที่ 4 (พ.ศ.1210-1226) ได้สร้างปราสาทพร้อมถวายเป็นที่ดินกับนาแก่สำนักแห่งนี้ (Panapokke, 1993 : 181) จากการขุดค้นทางโบราณคดีพบว่าสำนักแห่งนี้มีบริเวณเนื้อที่กว้างขวางครอบคลุมพื้นที่หลายร้อยไร่บริเวณบุลียงกุลามะ นอกจากนั้นหลักฐานทางศิลาจารึกระบุเพิ่มเติมว่าสำนักแห่งนี้โด่งดังแพร่หลายสมัยพุทธศตวรรษที่ 15 มีพระสงฆ์ผู้คร่ำเคร่ง การเรียนการสอนพักอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก จารึกแห่งหนึ่งกล่าวถึงพระบรมราชาทิศถวายเป็นพระสงฆ์ 12 รูป ผู้มีศิลาจารึกวัดตรงดงามและเครื่องครัดต่อพระธรรมวินัย (EZ.vol.I, 1994 : 186) สันนิษฐานว่าครั้นอาณาจักรอนุราชปุระล่มสลายเพราะการยึดครองของทมิฬโจหะ สำนักแห่งนี้คงไม่ย้ายไปอาณาจักรโปโพนนารูวะ เพราะภายหลังพระเจ้าวิชัยพาหุแล้ว ไม่มีหลักฐานส่วนใดกล่าวถึงสำนักแห่งนี้อีกเลย

ถัดมาเป็นสำนักเสนาปติมุละซึ่งปรากฏหลักฐานครั้งแรกในจารึกแผ่นหินบริเวณเขตวันวิหารความว่ามีการถวายเป็นที่ดินแก่สำนักเสนาปติมุละ (EZ.vol.III, 1994 : 228) หลักฐานบางแห่งเรียกสำนักแห่งนี้ในชื่อว่าเสนาวิรัทมูละ ในฐานะเป็นสถานที่พำนักของพระเถระผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย สันนิษฐานว่าสำนักแห่งนี้น่าจะโด่งดังแพร่หลายเหมือนสำนักเหล่าอื่นสมัยเดียวกัน เพราะได้รับราชูปถัมภ์เช่นเดียวกัน ครั้นอาณาจักรอนุราชปุระล่มสลายเพราะการบุกรุกทำลายของทมิฬโจหะ สำนักแห่งนี้ได้ย้ายไปอยู่ที่อาณาจักรโปโพนนารูวะ หลักฐานสุดท้ายอ้างถึงสำนักแห่งนี้คือพระบรมราชาทิศปุลุมบุระ ซึ่งระบุว่าพระเจ้าภูวนะกพาหุที่ 7 แห่งอาณาจักรโกญจนา (พ.ศ.2064-2094) ได้ถวายเป็นที่ดินแก่พระเถระผู้เป็นสมภารเจ้าสำนัก (EZ.vol.III, 1994 : 242) หลักฐานตรงนี้ชี้ให้เห็นว่าอายตนะหรือสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ยังคงดำรงคงอยู่ จนถึงสมัยอาณาจักรโกญจนา โดยมีการเคลื่อนย้ายตามเมืองหลวง

สุดท้ายคือสำนักหตุมุละก่อตั้งสมัยพระเจ้ามานวิมมะ (พ.ศ.1227-1261) หลักฐานหลายแห่งระบุได้รับราชูปถัมภ์จากสถาบันกษัตริย์หลายครั้ง ตัวอย่างเช่น สมัยพระเจ้าอัครโพธิ์ที่ 7 (พ.ศ.1315-1320) โปรดให้สร้างปราสาทหลายหลังถวายเป็นพระสงฆ์ภายในบริเวณอายตนะแห่งนี้ ต่อมาพระเจ้าอุทยะที่ 1 (พ.ศ.1340-1344) โปรดให้สร้างเสนาคโคธิบรรพตปราสาทเพื่อเป็นที่พักของคณะสงฆ์ ส่วนพระเจ้าอัครโพธิ์ที่ 9 (พ.ศ.1374-1377) โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์ปราสาทอันเป็นที่พำนักของคณะสงฆ์ ความมีอยู่ของอายตนะแห่งนี้ก็ด้านหนึ่งปรากฏเห็นในจารึกแผ่นหินของเจ้ากัสสปะที่ 5 (พ.ศ.1457-1466) หลักฐานในคัมภีร์มหาโพธิวิงสะ-คะตะปะทะยะ และคัมภีร์ตพาสิริตะก็อ้างถึงสำนักแห่งนี้เช่นกัน แสดงให้เห็นว่าสถาบันแห่งนี้ได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับอายตนะแห่งอื่น และน่าจะมีพระเถระผู้ทรงปราชญ์พำนักอยู่อาศัยเช่นกัน

ส่วนสำนักมหานตปามุละนั้นน่าจะเสียดายไม่สามารถสืบค้นหาหลักฐานได้

ด้านการปกครองอายตนะเหล่านี้ผู้ทำหน้าที่บริหารเรียกว่าเจ้าสำนัก มีอำนาจหน้าที่เป็นรองเพียงพระมหาสามีและพระมหาสวี่ระหรือพระสังฆราชเท่านั้น หลักฐานระบุว่าพระเถระผู้ดำรง

ตำแหน่งเจ้าสำนักแห่งอายตนะทั้งแปดต้องได้รับการแต่งตั้งจากพระสงฆ์ผู้นำ (นายกแตนะ) โดยผ่านการยอมรับจากคณะสงฆ์และพระมหากษัตริย์ ความทรงอิทธิพลของเจ้าสำนักแห่งอายตนะนั้นสังเกตได้จากสามารถพิจารณาคัดเลือกผู้ขึ้นครองราชย์บัลลังก์ได้ (Dhammavisuddhi, 2015 : 58)

ปัญหาชวนสงสัยคือเหตุใดยายตนะจึงโดดเด่นขึ้นสมัยอาณาจักรโปเอนนารูวะ

สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นศาสนบายของกษัตริย์ ดังทราบกันแล้วว่าอายตนะเป็นองคาวพหุสำคัญในการเรียนการสอนของแต่ละนิกาย สามารถสร้างพระสงฆ์นักปราชญ์เป็นจำนวนมาก และพระสงฆ์เหล่านี้จะมีบทบาทในการบริหารนิกายแห่งตน ตลอดทั้งทรงอิทธิพลต่อสังคมเนื่องจากว่าเป็นอาจารย์สอนสังคิษย์ฆราวาสเป็นจำนวนมาก ครั้นเมื่อพระเจ้าปราคัมมาพหุมาหาชปฏิรูปพระศาสนา ด้วยการรวมนิกายสงฆ์ให้เป็นหนึ่งเดียวหาได้เพียงพอไม่ การสนับสนุนให้อายตนะมีความเข้มแข็งจึงเป็นเรื่องสำคัญเช่นเดียวกัน จึงไม่แปลกอันใดที่พระเจ้าปราคัมมาพหุโปรดให้สร้างอาคารที่พักแก่พระสงฆ์ระดับเจ้าสำนักอายตนะภายในวัดเขตวันวิหาร เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการบริหารคณะสงฆ์ อีกทั้งให้มีการปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอนให้ทรงประสิทธิภาพมากขึ้น ราชูปถัมภ์อย่างเต็มทีครั้งนี้ทำให้ความเห็นต่างเรื่องนิกายหายไป กลายเป็นความโดดเด่นด้านการผลิตตำราทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาแทนที่

หลักฐานอีกด้านหนึ่งชี้ให้เห็นว่าการตรากติกาวัตร ด้วยการยกสถานภาพของเจ้าสำนักอายตนะให้มีอำนาจทางวงการคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นพระราชาบายอันชาญฉลาด เพราะเป็นการถอดสลักอำนาจของนิกายออกเสีย เนื่องจากสมัยก่อนแต่ละนิกายต่างปกครองกันเองเป็นเอกเทศ สถาบันพระมหากษัตริย์ทำหน้าที่อุปถัมภ์เพียงอย่างเดียว แม้จะมีความพยายามรวมคณะสงฆ์เป็นหนึ่งเดียวแต่หาได้สำเร็จไม่ เหตุเพราะความเข้มแข็งของนิกาย แต่การวางโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่พระมหาสถวีระหรือพระสังฆราช ถัดมาเป็นพระมหาสามี ซึ่งตัวแทนของคณะสงฆ์คามวาสีหนึ่งรูปและคณะสงฆ์อรัญวาสีอีกหนึ่งรูป และเจ้าสำนักอายตนะทั้งแปดตามลำดับ (Dhammavisuddhi, 2015 : 64) ด้วยโครงสร้างเช่นนี้นอกจากจะลดทอนอิทธิพลของนิกายแล้ว ยังเป็นการผูกโยงอายตนะให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับคณะสงฆ์ สำคัญที่สุดคือการจะดำรงตำแหน่งเจ้าสำนักอายตนะนั้นต้องได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และการเห็นชอบจากกษัตริย์เท่านั้น

การศึกษาคณะสงฆ์สมัยอาณาจักรโปเอนนารูวะ

หลักสูตรการเรียนการสอนของคณะสงฆ์สมัยนี้แบ่งออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

1) ขั้นต้นสำหรับสามเณร หลักสูตรการเรียนการสอนชั้นนี้ใช้คัมภีร์ 3 เล่ม กล่าวคือ คัมภีร์เทรณสิขะ คัมภีร์เสขิยา และคัมภีร์ทสธัมมสูตร กล่าวเฉพาะคัมภีร์เทรณสิขะและคัมภีร์เสขิยานั้นไม่สามารถหาร่องรอยจากแหล่งใดได้ เพราะไม่มีหลงเหลือถึงปัจจุบัน สันนิษฐานว่าเนื้อหาอาจจะรวบรวมมาจากคัมภีร์จุลวรรคแห่งพระวินัยปิฎก (Godakumbura, 2561 : 15) ส่วนคัมภีร์ทสธัมมสูตรหรือปัพพชิตตปิณฑสูตร เนื้อหาว่าด้วยธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนืองนิตย์ โดยเน้นพิจารณาตนว่ามีเพศต่างจากชาวบ้านและอาศัยชาวบ้านเลี้ยงชีพ ตนสามารถดิถีตนเองและเพื่อน

พรหมจารีตีเตียนตัวเราเรื่องศีลได้หรือไม่ เราทำกรรมใดไว้อย่อมได้รับผลกรรมนั้น และบรรพชิตควร ยินดีบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลुरुธรรมตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากนั้น สามเณรควรยินดี การปลีกวิเวกเพื่อปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางแห่งวิปัสสนาธุระ โดยมีอุปัชฌาย์หรือ อาจารย์ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้คำแนะนำ พร้อมกันกับนั้นสามเณรต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ เบื้องต้นและข้อวัตรปฏิบัติอันดีงามของแต่ละอารามวิหารอย่างเคร่งครัด (Ratnapala, 1971 : 129)

หากศึกษารายละเอียดของหลักสูตรขั้นต้นสามารถสรุปได้ 2 ประเด็น กล่าวคือ 1) เน้นให้ สามเณรศึกษาวินัยเบื้องต้นสำหรับผู้เข้ามาใหม่ในพระพุทธศาสนา จุดประสงค์เพื่อให้ประพฤติดีงาม ตามครรลองแห่งพระธรรมวินัย นอกจากพระวินัยที่คัดลอกมาจากพระวินัยปิฎกแล้ว ยังมี กฎระเบียบและข้อวัตรปฏิบัติของแต่ละอารามที่สามเณรพำนักอาศัยศึกษาด้วย และ 2) เน้นให้ ศึกษาเรียนรู้ธรรมใกล้ตัว ด้วยการพิจารณาถึงภาระหน้าที่ของตนในฐานะเป็นบรรพชิต โดยมี เป้าหมายสูงสุดคือการบรรลुरुธรรมตามแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้า ขณะเดียวกันก็มีการวาง หลักสูตรเพื่อเอื้อต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานด้วย หลักฐานเหล่านี้สอดคล้องกับพระราชปราชญ์ ของพระเจ้าปรากรมพาทุมหาราช ซึ่งทอดพระเนตรเห็นพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร จึงประสงค์สั่งสอนเรื่องวินัยแก่สามเณรผู้เข้ามาสู่คณะสงฆ์แต่ต้นมือ พร้อมปูพื้นฐานเพื่อ เข้าใจหลักสูตรขั้นสูงขึ้นไป

2) ชั้นกลางสำหรับผู้ผ่านการอุปสมบทแล้ว เรียกชื่อนิสนายะ ระยะเวลาของหลักสูตร 5 ปี สอดคล้องกับระยะเวลาของภิกษุผู้ถือศีลตามพุทธบัญญัติ หลักสูตรการเรียนการสอนของชั้นนี้ เริ่มต้นจากคัมภีร์ขุททกสิกขาและคัมภีร์ปาฏิโมกข์แห่งพระวินัยปิฎก พร้อมทั้งทศธัมมสูตรและ อนุমানสูตรจากสุดตันตปิฎก คัมภีร์ขุททกสิกขานั้นทราบแต่เพียงวาระจนาโดยพระธรรมสิริเถระ ต้นฉบับดั้งเดิมไม่หลงเหลือตกทอดมาถึงปัจจุบันแล้ว (Godakumbura, 2018 : 13) สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นการคัดลอกเนื้อความมาจากพระวินัยปิฎกเป็นหลัก โดยเฉพาะส่วนที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อ วางเป็นเกณฑ์สำหรับผู้บวชใหม่ ส่วนคัมภีร์ปาฏิโมกข์หมายถึงวินัยสงฆ์ 227 ข้อ ซึ่งสงฆ์จะต้องยกขึ้น แสดงทุกครั้งเดือน เพื่อสอบทานความบริสุทธิ์แห่งตน สำหรับเนื้อหาในทศธัมมสูตรหรือปัพพชิต อภินิหารสูตรนั้น เป็นการสอบทานตนเองว่าเหมาะสมต่อเพศบรรพชิตหรือไม่ และเร่งปฏิบัติธรรมให้ลุ ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด ส่วนอนุমানสูตรว่าด้วยการพิจารณาสำรวจตนเองว่ามีกิเลสมากน้อยเพียงไร ทั้งนี้เริ่มต้นจากความเป็นผู้ว่าง่ายสามารถตีเตียนหรือตักเตือนได้ จากนั้นศึกษาและปฏิบัติตามกุศล ธรรมทั้งหลายไม่หยุดหย่อน เปรียบเหมือนสตรีแรกรุ่งนพบไฟหรือผ้าบนใบหน้าต้องรีบหาทางกำจัด เป็นที่น่าสังเกตว่าเนื้อหาดังกล่าวข้างต้นผู้เรียนต้องท่องจำให้ขึ้นใจ

นอกจากการท่องจำเนื้อหาดังกล่าวเบื้องต้นแล้ว ผู้เรียนจำต้องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อฝึกฝนจิตใจตามแนวทางแห่งพระไตรปิฎกด้วย เป็นที่น่าเสียดายว่าเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานไม่มีการวางกรอบเป็นหลักสูตรชัดเจน หลักฐานในกติกาวัตรระบุดุว่าแต่ละอาราม วิหารเป็นผู้สั่งสอนตามแนวแห่งพระไตรปิฎก (Ratnapala, 1971 : 132) แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานไม่ได้กำหนดตายตัวว่าต้องเป็นสายอรัญวาสีหรือคามวาสี แต่เปิดช่องให้แต่ละ สำนักหรืออารามวิหารสั่งสอนกันเอง โดยยึดมติตามแนวทางแห่งพระไตรปิฎก อาจเป็นไปได้ว่าการ

ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไม่สามารถวัดผลได้ ประเด็นสำคัญคือการศึกษาสงฆ์สมัยนี้มีได้แยกเป็น คันถุระและวิปัสสนาธุระเป็นการเฉพาะ แต่ทั้งสองธุระจำต้องเรียนควบคู่กันไป ผู้เขียนสันนิษฐานว่าลักษณะการเรียนการสอนดังกล่าวพระเจ้าปรากรมพาทุมหาราชน่าจะได้อิทธิพลมาจากสมัยอนุราชปุระ โดยมีพระสงฆ์ผู้ใหญ่คอยถวายคำแนะนำ ดังปรากฏเห็นในกติกาวัตรที่พระองค์โปรดให้ตราขึ้น

3) ชั้นสูงสำหรับผู้ผ่านการชั้นกลางมาแล้ว หลักสูตรการเรียนการสอนชั้นนี้ประกอบด้วย คัมภีร์มูลสิกขา คัมภีร์เสขียา และคัมภีร์สิกขาพินทวินิสสะ เฉพาะคัมภีร์เสขียนั้นไม่มีหลักฐานระบุไว้ชัดเจน สันนิษฐานว่าน่าจะคัดลอกข้อมูลมาจากเสขิกัณฑ์ ซึ่งว่าด้วยวิธีการวางกิริยาทางกายและทางวาจาที่เหมาะสมกับภิกษุ ส่วนคัมภีร์มูลสิกขานั้นเป็นผลงานของพระมหาสามิเถระ เป็นคัมภีร์คู่มือเล่มเล็กเกี่ยวกับพระวินัยเดิมแต่งเป็นภาษาบาลีก่อนที่จะแปลเป็นฉันทภาษาสิงหลในชื่อวามูลสิกขาพินทวะ (Godakumbura, 2561 : 13) เนื้อหาของคัมภีร์เล่มนี้เป็นการรวบรวมพระวินัยบัญญัติพอสังเขป เริ่มจากปาราชิกเป็นต้นจนถึงปาจิตติย์พร้อมวินัยจำนวนหนึ่งซึ่งผู้แต่งประกอบขึ้นเอง แต่เนื้อความสอดคล้องเป็นในทิศทางเดียวกัน (Amarasinghe, 2014 : 103-130) ส่วนคัมภีร์สิกขาพินทวินิสสะเป็นการแต่งขยายความต่อจากคัมภีร์มูลสิกขาพินทวะ สันนิษฐานว่าเนื้อหาเป็นการผสมกันระหว่างภาษาบาลีและภาษาสิงหล (Godakumbura, 2561 : 13) ผู้เขียนเห็นว่าลักษณะการแตงน่าจะยกพุทธพจน์ภาษาบาลีเป็นบทตั้งแล้วแตงภาษาสิงหลประกอบ เพราะลักษณะเช่นนี้พบเห็นดาษดื่นในวรรณกรรมศรีลังกา

หลักสูตรสามชั้นดังกล่าวเบื้องต้นเน้นความสำคัญของพระวินัยปิฎกเป็นหลัก แต่กล่าวถึงพระสูตรต้นตปิฎกเพียงเล็กน้อย ส่วนพระอภิธรรมปิฎกไม่กล่าวถึงเลย เป็นไปได้หรือไม่ว่าวินัยสงฆ์สมัยนั้นหย่อนยานมากจนต้องมีการปรับหลักสูตร เพื่อเร่งสร้างพระสงฆ์รุ่นใหม่ให้ประพฤติดีงามตามพระธรรมวินัย ซึ่งน่าจะเป็นพระราชปราชญ์ของพระเจ้าปรากรมพาทุผู้ประสงค์เห็นพระสงฆ์ประพฤติดีงาม เพื่อให้เห็นผลในเร็ววันจึงโปรดให้กำหนดหลักสูตรทุกชั้น เน้นเรื่องการควบคุมพฤติกรรมของพระสงฆ์เป็นหลัก หากตรวจสอบคัมภีร์ที่นำมาเป็นหลักสูตรแล้ว ย่อมเห็นชัดว่าล้วนเป็นผลงานของบูรพาจารย์มิใช่แตงขึ้นสมัยพระองค์ เป็นไปได้หรือไม่ว่าความรีบร้อนดังกล่าวทำให้พระสงฆ์นักปราชญ์สมัยนั้นไม่สามารถแตงคู่มือการเรียนการสอนได้ทัน จึงต้องนำคัมภีร์ของบูรพาจารย์มาจัดเป็นคู่มือสำหรับการเรียนการสอนดังเอกสารอ้างอิงแล้ว

ผลจากการจัดการเรียนการสอนปรากฏผลสำเร็จเร็ววัน กล่าวคือมีพระนักปราชญ์ผลิตผลงานทางวิชาการเป็นจำนวนมาก ดังเช่น พระมหากัสสปเถระแห่งสำนักอุทุมพรศิรีวิหาร ผู้เป็นประธานสงฆ์ในการปฏิรูปพระศาสนา ได้รับการยกย่องว่าเชี่ยวชาญด้านภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาสิงหล โดยรณาคัมภีร์หลายเล่ม ได้แก่ คัมภีร์อิทธิมัตถสังคหฎีกาหรือเรียกชื่อว่าโพรามฎีกา คัมภีร์พาลาโวธนะหรือไวยากรณ์ภาษาสันสกฤต และคัมภีร์สมันตปาสาทิกาสันเนหรือคัมภีร์แตงอธิบายคัมภีร์สมันตปาสาทิกาของพระพุทธโฆษาจารย์ ถัดมาเป็นพระสารีบุตรเถระผู้เป็นศิษย์เอกของพระมหากัสสปเถระ พระเถระรูปนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปราชญ์นามอุโฆษแห่งยุค โปโพนนารูระ ท่านได้นิพนธ์คัมภีร์หลายเล่ม กล่าวคือ คัมภีร์สารัตถทีปนี คัมภีร์สารัตถมัชชสา คัมภีร์ปาสิมุตตกวินยวินิจฉัย คัมภีร์เหล่านี้ล้วนแตงเป็นภาษาบาลี ส่วนผลงานภาษาสันสกฤตคือ

คัมภีร์ปัญญาจักรและคัมภีร์ปทาวตาระ และผลงานภาษาสิงหลมีเล่มเดียวชื่อว่าอภิธรรมมารดสังครสันนยะ สุตท้ายคือพระโมคคัลลานเถระผู้เป็นศิษย์อีกรูปหนึ่งของพระมหากัสสปเถระแห่งสำนักอุมพรคิริ ท่านได้แต่งคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีชื่อว่าโมคคัลลานไวยากรณ์หรือบางครั้งเรียกว่าสัททนีติ (Dhammapala, 2010 : 37-51) เป็นที่น่าสังเกตว่าแม่หลักสูตรการเรียนการสอนในกติกาวัตร ไม่ปรากฏว่าระบุภาษาใดในการเรียนการสอน แต่หลักฐานเบื้องต้นชี้ให้เห็นแล้วว่าทั้งภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตและภาษาสิงหล ล้วนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน โดยอ้างอิงจากผลงานด้านวรรณกรรมของพระเถระนักปราชญ์สมัยนั้น

บทสรุป (Conclusion)

การศึกษาของคณะสงฆ์สมัยอาณาจักรโปโพนนารูจะเป็นผลมาจากการปฏิรูปพระศาสนาของพระเจ้าปราคัมมาพหุมหาราช และโปรดให้ตรากติกาวัตรหรือระเบียบข้อปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์สามเณรทั้งเกาะลังกา เพื่อเป็นแนวประพฤติปฏิบัติอันเป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนั้นโปรดให้สร้างเสนาสนะเป็นจำนวนมาก เพื่อให้เพียงพอต่อพระสงฆ์ผู้ปรารถนาศึกษาและพักอาศัย ส่วนระบบการศึกษานั้นโปรดให้แบ่งการเรียนการสอนออกเป็น 3 ชั้น ตามความเหมาะสมของอายุพรรษา โดยเน้นความรู้เรื่องวินัยสงฆ์เป็นหลัก เหตุเพราะพระสงฆ์สมัยนั้นประพฤตินอกธรรมวินัยเป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งคือสำหรับเป็นหลักสูตรส่วนใหญ่ใช้คัมภีร์ของบูรพาจารย์เป็นหลัก แม้หลักสูตรดูเหมือนว่าเน้นคัมภีร์ก็จริงแต่ก็มีผสมแทรกวิปัสสนาธุระเข้าไปด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักสูตรส่วนใหญ่เน้นการทรงจำเป็นหลัก สันนิษฐานว่าอาจเป็นประเพณีนิยมของผู้คนสมัยนั้น การตรากติกาวัตรที่ดีการจัดการระบบการศึกษาก็ดีล้วนเกื้อกูลส่งเสริมกัน จึงเป็นเหตุให้เกิดประสิทธิภาพเป็นรูปธรรมเร็ววัน สังเกตได้จากมีพระสงฆ์นักปราชญ์แต่งตำราทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก แม้หลักสูตรการเรียนการสอนสมัยนั้นไม่ได้ระบุชัดเจนว่าใช้ภาษาใด แต่หากสังเกตผลงานด้านตำราทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นักปราชญ์สมัยนั้น สามารถคาดคะเนได้ว่าผสมกันไประหว่างภาษาบาลี ภาษาสิงหลและภาษาสันสกฤต เนื่องจากการบริหารคณะอย่างทรงประสิทธิภาพและการจัดการเรียนการสอนสำเร็จเป็นรูปธรรม ชื่อเสียงจึงแพร่หลายไปไกลเป็นเหตุเชิญชวนให้อาณาจักรชาวพุทธน้อยใหญ่ ส่งพระสงฆ์มาบวชแปลงและศึกษาตามจารีตของลังกา แล้วนำลัทธิลังกาวงศ์ไปเผยแผ่ยังมาตุภูมิ

เอกสารอ้างอิง (References)

- พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต. (2553) **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1-2**. แปลโดย ผศ.สุเทพ พรหมเลิศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสังฆราชเทวารักษ์ตะชัยพาหุเถระ. (2559) **นิกายสังครหะ: บันทึกการพระศาสนาของชมพูทวีปและลังกา**. แปลและเรียบเรียงโดยพระมหาพจน์ สุวโจ. นครปฐม: สำนักพิมพ์ศาลาพิมพ์การ.

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รามัญสมณะวงศ์. พระมหาวิชาธรรม (เรื่อง เปรี๊ยะญ) แปลจากจากฤคสีมากัลยาณี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, มปป.
- A. Adikari. *The Classical Education and the Community of Mahasangha in Sri Lanka*. (2006) Colombo: Godage International Publishers.
- Amarasinghe, R. (2014) . *An Analytical Research of Mulsikha*. Colombo: Samayawardhana Book Shop.
- Codrington, H.W.. (1994). *A Short History of Ceylon*. New Delhi: Asian Educational Services.
- Dhammadassi, N. (1996) *The Development of Buddhist Monastic Education in Sri Lanka with Special Reference to the Modern Period*. Unpublished thesis of Lancaster University.
- Godakumbura, C.E.. *วรรณคดีภาษาสิงหล: ว่าด้วยวรรณกรรมร้อยแก้ว ร้อยกรอง และพระธรรมวินัย*. (2561) แปลโดย ลังกากุมาร. นครปฐม: สาละพิมพ์การ.
- Education in Ceylon: A Centenary Volume*. (1969) Colombo: the Government Press.
- Epigraphia Zeylanica Being Lithic and other Inscriptions of Ceylon. Vol.I.* (1994) edited and translated by Don Martino De Zilva Wickraemasinghe and H.W. Codrington. New Delhi: Asian Educational Service.
- Epigraphia Zeylanica Being Lithic and other Inscriptions of Ceylon. Vol.II.* (1994) edited and translated by Don Martino De Zilva Wickremasinghe. New Delhi: Asian Educational Services.
- Epigraphia Zeylanica Being Lithic and other Inscriptions of Ceylon. Vol.III.* (1994) edited and translated by Don Martino De Zilva Wickraemasinghe and H.W. Codrington. New Delhi: Asian Educational Service.
- Godakumbura. (1955) *Sinhalese Literature*. Colombo: Government Publication.
- Gunaratne Panabokke. (1993) *History of the Buddhist Sangha in India and Sri Lanka*. Colombo: Karunatne & Sons Ltd.
- Gunawardana, R.A.L.H. (1979). *Robe and Plough: Monasticism and Economic Interest in Early Medieval Sri Lanka*. Arizona: The University of Arizona Press.
- History of Ceylon. Vol. I. part II*. Colombo: Ceylon University Press, 1960.
- Liyanagamage, A. (1967). *The Decline of Polonnaruwa and the Rise of Dambadeniya*. Colombo: the Department of Cultural Affairs.

- Malalasekera, G.P.. (2545) **ศรีลังกา: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ การณ์พระศาสนาและวรรณคดี.** แปลโดย ลังกากุมาร. นครปฐม: สำนักพิมพ์สาละ.
- Malalasekera, G.P.. (2002) **Dictionary of Pali Proper Names Vol.II.** New Delhi: Munshiram Manohalal Publisher.
- Ratnapala, N. (1971). **The Katikavatas: Laws of the Buddhist Order of Ceylon from the 12th Century to the 18th Century.** Munchen: Mikrokopie GmbH.
- Silva, De., C.R., and De. Silva, Daya. (1990) **Education in Sri Lanka.** New Delhi: Navrang.
- Somapala Jayawardhana. (1994) **Handbook of Pali Literature.** Colombo: Karunaratne and Sons.
- The Dipavamsa.** Trans. (2001) Hermann Oldenberg. New Delhi: Asian Educational Services.
- The Mahavamsa.** Trans. (2000). Wilhelm Geiger. New Delhi: Asian Educational Services.
- The Rajavaliya: An Account of the Rulers of Sri Lanka.** Translated A.V. Suraweera. Colombo: Vijitha Yapa Publications, 2014.

Translated Thai References

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). **Thai Tripitaka Version of Mahachulalongkornrajavidyalaya.**Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press. [In Thai]
- Phramahanamathera and Kanapundit. (2010) **Mahawong scripture, Region 1-2.** Translated by Asst. Prof. Suthep Promlert. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Unvisity Press. [In Thai]
- Phrasangharaja Tewaraksitachai Phurthera. (2016). **Sangkhaya Sect: Record of the religion of India and Lanka.** Translated and compiled by Phra Mahapoj Sujo. Nakhon Pathom: Sala Phim Publishing. [In Thai]
- Raman Somna Wong. **Phra Maha Wittham (Reung Prayan) translated from Jiranan Kalayanee.** Bangkok: Sri Panya Publishing, KMUTT. [In Thai]